

О.І. Хлопоніна-Гнатенко, здобувач

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

**ОБГРУНТУВАННЯ ПРОЕКТУ СТВОРЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЧОГО КООПЕРАТИВУ
З ВИРОБНИЦТВА ОВОЧІВ ГОСПОДАРСТВАМИ НАСЕЛЕННЯ**

Постановка проблеми. Процеси демократизації виробничих відносин і децентралізації економічної влади зумовили, появу нових організаційних форм підприємницької діяльності сільськогосподарських товаровиробників та гнучку стратегію їх діяльності у ринкових умовах. Рушійною силою у вирішенні великого кола економічних проблем може стати кооперація як високо значиме унікальне явище і невід'ємна складова ринкових відносин. Кооперація дає змогу поєднувати приватну власність, конкурентну боротьбу, ринкове господарювання та справжню демократію на виробництві. Тому вона повинна стати однією з основ економічної політики на селі. На розвиток кооперативної ініціативи у сільському господарстві України впливають організаційні та ринкові чинники. Вони пов'язані переважно із процесами що відбуваються в організації управління сільським господарством на макроекономічному рівні та великою кількістю суб'єктів ринку.

Однією з форм кооперації є сільськогосподарський виробничий кооператив. Потрібно відмітити, що значну частину діючих в Україні сільськогосподарських виробничих кооперативів було створено на базі колективних сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес створення і розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів досліджувався багатьма вченими-економістами такими як Л.В. Молдаван, О.М. Нечипоренко, Н.Ф. Павленчик, Ф.В. Горбонос, Г.В. Черевко, А.Ф. Бурик, А.Д. Криворак, І.В. Бурачек та ін. Але потрібно відмітити, що процес створення та розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів в сучасних умовах ще недостатньо вивчений і обгрунтований.

Формування цілей статті. Метою нашої статті є оцінка умов та інструментів процесу обгрунтування проекту створення сільськогосподарського виробничого кооперативу з виробництва овочів дрібно товарними виробниками такими як господарства населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все потрібно відмітити, що сільськогосподарським виробничим кооперативом є добровільне об'єднання фізичних осіб на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків з метою отримання прибутку [1]. Порядок створення сільськогосподарського виробничого кооперативу передбачає такі основні етапи:

- виявлення лідера (ініціативної групи);
- прийняття рішення про наміри щодо створення кооперативу;
- з'ясування можливостей, напрямів, обсягів та умов діяльності кооперативу;
- прийняття рішення про створення кооперативу (укладення установчого договору);
- опрацювання проекту статуту кооперативу;
- прийняття статуту кооперативу та вибори органів управління;
- державна реєстрація кооперативу.

Проведені нами дослідження (анкетування та опитування сільськогосподарських товаровиробників) дозволили зробити висновок, що виробничі кооперативи є досить цікавим варіантом розвитку, особливо для дрібних сільськогосподарських товаровиробників, що в основі своїй є фізичними особами. Це спонукало нас розробити проект виробничого кооперативу, шляхом об'єднання господарств населення.

З метою обґрунтування спеціалізації майбутнього виробничого кооперативу, було проведено аналіз виробництва сільськогосподарської продукції господарствами населення у Харківській області. Згідно із статистичними даними господарствам населення належить у 2012 р.: у загальному обсязі виробництва зернових та зернобобових культур приблизно 22 %, олійних культур – 11,7 %, цукрових буряків – 8,7 %, соняшнику – 15 %. Найбільшу частку (більше 85 %) господарства населення займають у виробництві овочів та картоплі. Так, у 1990 р. господарства населення вирощували 26,9 і 71,4 % від загального обсягу виробництва овочів та картоплі, у 2012 р. ці показники збільшилися до 85,7 й 96,7 %, тобто відповідно зросли майже на 60 та 25 %. У 2012 р. в порівнянні з 1995 р. у господарствах населення зросло виробництво таких видів овочів: капусти – на 20 %, баклажанів та моркви – на 18 %, кабачків й огірків – на 17 %, перця солодкого та гіркокого – на 13 %, цибулі – на 10 % (табл. 1) [2]. Слід зазначити, що виробництво овочевої продукції господарствами населення, має ряд таких недоліків, а саме: висока трудомісткість, неналагоджені канали збуту, низька товарність, відсутність

сучасних сховищ для зберігання, недостатні обсяги переробки, низька урожайність і висока собівартість продукції, неможливість користуватися ефективними технологіями вирощування овочів і відповідною технікою тощо.

Згідно із Концепцією розвитку овочівництва та переробної галузі, прийнятою Кабінетом Міністрів України 31.10.2011 р., з боку держави овочівництву та переробній галузі повинна гарантуватися підтримка суб'єктів господарювання в овочівництві та переробній галузі, зокрема сільськогосподарських кооперативів, діяльність яких пов'язана з післязбиральною доробкою, зберіганням та реалізацією овочевої продукції і спрямована на інвестування, розроблення та виробництво інноваційних продуктів [3].

Враховуючи аналіз виробництва сільськогосподарської продукції різними суб'єктами господарювання у Харківській області за останні роки, ми пропонуємо створити сільськогосподарський виробничий кооператив (далі – СВК) з виробництва овочів, членами якого будуть господарства населення, які є виробниками сільськогосподарської продукції, а саме овочів, що об'єднуються для провадження спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

**1. Виробництво овочів у господарствах населення %
по відношенню до обсягу виробництва овочів у всіх категоріях
господарств України**

Роки	Овочі всього	у тому числі									
		огірки	помідори	капуста	морква	цибуля	часник	перець	кабачки	баклажани	гарбузи
1995	72,7	75,0	64,8	68,8	67,7	67,8	99,4	80,6	78,1	74,1	95,7
2000	83,1	87,0	71,8	81,9	79,8	81,6	99,9	94,9	89,1	86,0	92,7
2005	89,3	88,8	74,4	94,5	95,1	90,0	99,9	97,0	93,7	93,7	98,3
2006	87,9	89,7	77,2	92,7	90,7	83,8	99,8	96,5	91,8	93,1	98,6
2007	89,6	89,6	83,7	92,2	94,0	78,1	99,8	94,2	95,2	92,3	98,3
2008	86,1	89,7	77,1	90,0	88,1	75,7	99,8	95,5	93,3	89,4	99,3
2009	86,6	89,7	70,6	92,9	92,0	87,2	99,7	95,0	93,5	91,9	99,0
2010	88,1	91,0	76,1	92,7	91,0	84,9	99,9	95,7	92,9	90,3	98,3
2011	84,3	90,5	70,7	88,5	87,1	76,8	99,5	94,1	93,9	90,6	98,1
2012	85,7	92,1	75,6	88,2	85,9	77,0	99,5	93,6	95,9	92,5	98,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Ми визначили рекомендований розмір овочевої сівозміни – шестипільна; площа одного поля (для зручності в агротехнічному обробітку) – 10 га; виходячи з цього площа ріллі у користуванні даного підприємства буде становити 60 га, а так як середній розмір земельної частки (паю) по Харківській області становить приблизно 5 га, то орієнтовна кількість потенційних членів СВК з виробництва овочів складатиме 12 осіб.

Відповідно до агротехнічних заходів (агротехнічні заходи – це систематичне дотримання правильного чергування культур у сівозміні, добір стійких сортів, використання здорового насінного і садивного матеріалу, своєчасний і якісний обробіток ґрунту, сівба в оптимальні строки, вегетаційні поливи, своєчасний догляд за рослинами, забезпечення оптимальної густоти рослин, поліпшення мікроклімату, внесення добрив у відповідних нормах і співвідношеннях, видалення і знищення бур'янів та хворих рослин з посівів) ми запланували таку шестипільну овочеву сівозміну з урахуванням найбільш рентабельних сільськогосподарських культур:

- 1 поле: ячмінь + підсів люцерни;
- 2 поле: 1-й укіс люцерни (на сіно) + 2-й укіс люцерни (на насіння);
- 3 поле: баштові (6 га) + гарбузи на насіння (3 га) + кабачки (1 га);
- 4 поле: озима пшениця (на насіння);
- 5 поле: морква (7 га) + столові буряки (2,8 га) + часник (0,2 га);
- 6 поле: капуста (6 га) + огірки (2 га) + помідори (2 га).

Враховуючи той факт, що потенційні члени СВК з виробництва овочів – господарства населення, що не можуть конкурувати з сільськогосподарськими підприємствами, не мають можливості використовувати нові технології, техніку та сорти сільськогосподарських культур через брак фінансових ресурсів тощо. Тому пропонуємо створити СВК з виробництва овочів з урахуванням п'яти варіантів співвідношення сільгосптехніки, що знаходиться в наявності, буде придбано чи орендовано (табл. 2).

Отже, у першому варіанті пропонуємо придбати на умовах лізингу всю необхідну техніку, яку маємо викупити за шість років, враховуючи заплановану шестипільну овочеву сівозміну.

Другий варіант: відомо, що при розпаюванні колективних господарств їх працівники отримували як земельні, так і майнові частки (паї), зокрема, у вигляді різноманітної техніки та обладнання. Тому припустимо, що потенційні члени кооперативу мають у своїй власності

всю необхідну техніку для вирощування овочів, ступінь зносу якої на даний момент – більше 50 %. Тобто вони формують майновий фонд земельними та майновими частками (паями).

За умовами третього варіанту члени кооперативу орендують всю необхідну техніку та обладнання.

2. Варіанти створення СВК з виробництва овочів

Варіанти	Зміст варіанту
1	Купівля нової техніки на умовах лізингу під 7 % річних
2	Наявність у членів кооперативу всієї необхідної техніки (ступінь зносу техніки – більше 50 %)
3	Оренда всього переліку необхідної техніки
4	Наявність у членів кооперативу частини необхідної техніки (ступінь зносу техніки – більше 50 %) та оренда техніки, якої немає в наявності
5	Наявність у членів кооперативу всієї необхідної техніки (ступінь зносу частини якої більше 50 %, решта – нова)

Джерело: розробка автора.

Згідно із четвертим варіантом при виробництві овочів буде використана наявна у членів кооперативу частина обладнання й техніка (трактори, комбайни, вантажівки), що були отримані в якості майнових паїв (часток), тобто ступінь цієї техніки більше 50 %, а решта обладнання, якого не вистачає, запропоновано орендувати.

П'ятий варіант – аналогічний четвертому, різниця в тому, що та частина необхідного обладнання, якого не вистачає для виробництва, запропоновано придбати.

Для забезпечення виробництва всього запланованого переліку овочів і сільськогосподарських культур СВК нам необхідно залучити 20 працівників, з них: 12 осіб – це безпосередньо члени кооперативу (відповідно до ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» члени сільськогосподарського виробничого кооперативу повинні брати безпосередню трудову участь у діяльності підприємства), а 8 осіб – найманий сезонний персонал. Серед 12 членів кооперативу 8 осіб – це постійні працівники, що задіяні у господарській діяльності, 4 особи – адміністративний персонал (голова, бухгалтер, завідуючий складом, інженер тракторного парку та по техніці безпеки).

Враховуючи п'ять варіантів співвідношення техніки та обладнання, що може бути використано в СВК, ми розрахували рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції за її видами у створеному СВК з виробництва овочів за варіантами (табл. 3).

Отже, найвищі показники рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції ми отримали у другому варіанті, коли у господарстві використовуються техніка та обладнання, що в повному обсязі є у наявності у членів кооперативу. Так, рентабельність виробництва по другому варіанту найбільша для люцерни (на насіння) – 610 %, кабачків – 128 %, буряку столового – 124 % та столових гарбузів (на насіння) – 121 %.

На 3-5 % рентабельність нижче по четвертому варіанту, відповідно до якого техніка знаходиться у власності членів кооперативу, а частина необхідного обладнання орендується.

Найнижчі показники рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції характерні для першого варіанту, коли всю необхідну техніку й обладнання ми пропонуємо придбати нову. Отже, 6 % – рівень рентабельності вирощування часнику, приблизно 8 % – рентабельність вирощування капусти білоголової, 22-23 % – рентабельність виробництва ярого ячменя, огірків і озимої пшениці, 60-65 % – рентабельність виробництва кабачків, моркви й столових гарбузів (на насіння), що в 1,5-2 раза менше, ніж рівень рентабельності виробництва цих сільськогосподарських культур по другому варіанту.

3. Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції за її видами у створеному СВК з виробництва овочів за варіантами

Культура	Варіанти				
	1	2	3	4	5
Буряк столовий	78,00	124,49	108,36	121,49	115,61
Гарбузи столові (насіння)	65,05	120,91	76,98	117,27	107,05
Кабачки	60,78	128,19	122,21	123,51	111,41
Кавуни	35,89	71,97	67,17	69,74	63,43
Капуста білоголова	7,87	68,59	69,16	63,96	52,67
Морква	60,77	98,92	95,38	96,53	91,31
Огірки	23,53	52,61	47,87	50,74	47,50
Пшениця озима	23,93	71,66	34,37	68,35	61,09
Томат безрозсадний	56,96	104,23	96,77	101,26	92,41

Часник	6,37	16,17	3,89	15,58	15,06
Ячмінь яровий з підсівом люцерни	22,23	84,68	46,77	80,07	68,65
Люцерна насіння	438,57	610,03	496,92	680,90	568,17

Джерело: розрахунки автора.

Також ми розрахували основні економічні показники діяльності створеного СВК з виробництва овочів за варіантами, а саме: виробничу собівартість, виручку від реалізації, прибуток, рівень рентабельності виробництва (табл. 4). З метою встановлення загального рівня рентабельності діяльності даного підприємства було визначено адміністративні витрати, витрати на збут і виплати по лізингу (для першого варіанту розрахунків).

В результаті найвищі показники рентабельності діяльності СВК з виробництва овочів можемо отримати за умови наявності у членів кооперативу всієї необхідної техніки та обладнання (54,17 %) або за умови, якщо необхідна техніка та частина обладнання знаходиться у власності членів кооперативу, а решта необхідного обладнання орендується (53,40 %).

4. Економічні показники діяльності створеного СВК з виробництва овочів за варіантами

Показник	Варіанти				
	1	2	3	4	5
Виробнича собівартість, грн	1039831,15	814486,73	875980,80	819928,96	874826,63
Виручка від реалізації, грн	1624300,00	1624300,00	1624300,00	1624300,00	1624300,00
Прибуток, грн	584468,85	798513,27	749473,37	786250,72	748319,20
Рівень рентабельності виробництва, %	56,21	96,70	85,67	93,82	85,43
В розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн:					
витрат	17330,52	13574,78	14599,68	13665,48	14580,44
прибутку	9741,15	13308,55	12491,22	13104,18	12471,99
В розрахунку на 1 працівника, грн:					
витрат	51991,56	40724,34	43799,04	40996,45	43741,33

прибутку	29223,44	39925,66	37473,67	39312,54	37415,96
Витрати на збут, грн	31194,93	24434,60	26279,42	24597,87	26244,80
Адміністративні витрати, грн	139200	139200	139200	139200	139200
Витрати на виплати по лізингу, грн	232571,92				
Повна собівартість, грн	1442798,00	978121,33	1041460,22	983726,83	1040271,43
Прибуток до оподаткування, грн	181502,00	646178,67	582839,78	640573,17	584028,57
Чистий прибуток, грн	148831,64	529866,51	477928,62	525270,00	478903,43
Рівень рентабельності, %	10,32	54,17	45,89	53,40	46,04
В розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн:					
витрат	24046,63	16302,02	17357,67	16395,45	17337,86
прибутку	2480,53	8831,11	7965,48	8754,50	7981,72
В розрахунку на 1 працівника, грн:					
витрат	72139,90	48906,07	52073,01	49186,34	52013,57
прибутку	7441,58	26493,33	23896,43	26263,50	23945,17

Джерело: розрахунки автора.

За умови придбання нової техніки та обладнання членами СВК з виробництва овочів ми отримаємо найнижчий рівень рентабельності діяльності підприємства, а саме 10,32 %.

Отже, для оцінки ефективності проекту щодо створення СВК з виробництва овочів ми розраховали чисту теперішню вартість проекту, індекс доходності, дисконтований термін окупності, внутрішню норму доходності (табл. 5). Аналізуючи отримані результати, можемо зробити висновок, що встановленим вимогам (термін життя проекту – 6 років) відповідають другий і четвертий варіанти.

**5. Основні показники функціонування створеного СВК
з виробництва овочів з урахуванням варіантів
співвідношення сільгосптехніки,
що знаходиться в наявності, буде придбано чи орендовано**

Показник	Варіанти наявної, придбаної та/або орендованої техніки сільськогосподарського виробничого кооперативу з виробництва
----------	---

	овочів:				
	I	II	III	IV	V
Рівень рентабельності, %	10,3	54,2	45,9	53,4	46,0
Дисконтований термін окупності, роки	8,1	2,6	9,1	3,6	6,5
Індекс доходності	0,74	2,29	0,65	1,68	0,93
Внутрішня норма доходності	12,6	42,4	7,2	37,2	21,5
Сума кооперативних виплат та виплат на паї за 1 рік на 1 члена кооперативу, грн	972,6	29658,7	29093,9	29456,8	25872,3

Джерело: розрахунки автора.

Тобто виробництво овочів за шестипільною сівозміною доцільно організовувати за двох умов: якщо вся необхідна техніка та обладнання є наявності у членів кооперативу (термін окупності становить 2,6 року) або якщо необхідна техніка та частина обладнання знаходиться у власності членів кооперативу, а решта необхідного обладнання орендується (термін окупності – 3,6 року).

Варто зазначити, що ми пропонуємо створення СВК з виробництва овочів на більший термін, ніж шість років, тому п'ятий варіант є найбільш перспективним, адже фонд основних засобів потрібно оновлювати, враховуючи, що наявна у членів кооперативу техніка та обладнання має високий ступінь зносу.

Сума кооперативних виплат та виплат на паї при розрахунках п'яти варіантів було встановлено у розмірі 50 % від чистого прибутку підприємства.

Висновки. Враховуючи той факт, що в сучасних умовах ринкової економіки спеціалізовані плодоовочеві підприємства втратили своє значення через ліквідацію системи гарантованих закупок та брак інфраструктури ринку, тому спостерігається концентрація овочевого виробництва в господарствах населення, яка супроводжується низьким рівнем механізації робочих процесів, погіршенням захисту рослин від шкідників і хвороб та невиконанням інших агротехнічних заходів. Виробництво тут ґрунтується на ручній праці, що призводить до зниження товарності та якості продукції і підвищення її собівартості, а затрати на

виробництво овочів у господарствах населення в півтора-два рази вищі, ніж у сільськогосподарських підприємствах.

Вважаємо, що невід'ємною умовою подальшого розвитку виробництва овочів у господарствах населення є не тільки обслуговуюча, а й виробнича кооперація, адже спільне об'єднання зусиль господарств населення на кооперативній основі позитивно вплине на їх розвиток через отримання статусу юридичної особи, скорочення загальних витрат, можливості оформлення договорів на збут великих партій продукції, підвищення рівня рентабельності, а також вирішення інших спільних питань.

Можна стверджувати, що ринок овочевої продукції має важливе значення у забезпеченні продовольчої безпеки країни. В перспективі Україна може зайняти відповідні позиції на світовому овочевому ринку за умови належної організації виробництва овочевої продукції та розв'язання блоку економічних і правових проблем.

Бібліографічний список: 1. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Голос України. – 1997. – 13 серпня. 2. Про затвердження Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень зі статистики рослинництва: Наказ Державного комітету статистики України № 88 від 11.04.2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.18706.0>. 3. Про схвалення Концепції розвитку овочівництва та переробної галузі: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1120-р. від 31.10.2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1120-2011-%D1%80>.

Хлопонина-Гнатенко О.И. Обоснование проекта создания сельскохозяйственного производственного кооператива по производству овощей хозяйствами населения. Проведена оценка условий и инструментов обоснования проекта создания сельскохозяйственного производственного кооператива по производству овощей мелко товарными производителями, такими как хозяйства населения.

Khloponina-Gnatenko O. The project rationale of creation of the agricultural production cooperative producing vegetable farms. Evaluation of conditions and instruments substantiation of the project of creation of the agricultural production cooperative production of vegetables finely commodity producers, such as households.

